

**KANCELARIA
SENATU**

BIURO ANALIZ, DOKUMENTACJI
I KORESPONDENCJI

Warszawa, 23 października 2020 r.

BADK.DPK.133.113.2020 MK

P10-72/20	Data wpływu petycji 18 czerwca 2020 r
	Data sporządzenia informacji o petycji 22 października 2020 r.

KODEKS WYBORCZY

TEMAT

**CZYNNE PRAWO WYBORCZE
DLA OSÓB UBEZWŁASNOWOLNIONYCH
W WYBORACH DO PARALMENTU EUROPEJSKIEGO**

WNOSZACY PETYCJE: petycja zbiorowa

Helsińska Fundacja Praw Człowieka.

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą dotyczącą zmiany art. 10 § 2 pkt 3 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy, w celu umożliwienia osobom ubezwłasnowolnionym korzystania z czynnego prawa wyborczego w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

UZASADNIENIE WNOSZĄCYCH PETYCJE:

Autorzy petycji postulują dodanie w art. 10 Kodeksu wyborczego nowego § 3 o następującym brzmieniu: „Przepisu § 2 pkt 3 nie stosuje się w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.”

W opinii wnoszących petycję, przedłożona propozycja zagwarantuje osobom ubezwłasnowolnionym prawo wybierania w wyborach do Parlamentu Europejskiego, bez konieczności wprowadzania zmian w Konstytucji RP.

Autorzy petycji podnoszą argument, że obowiązujący art. 10 § 2 pkt 3 Kodeksu wyborczego pozostaje w sprzeczności z art. 3 Protokołu 1 z 20 marca 1952 r. do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej 4 listopada 1950 r. oraz z art. 29 Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnością sporządzonej 13 grudnia 2006 r.

Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, „wykluczenie możliwości brania udziału w wyborach przez osoby ubezwłasnowolnione jest niezgodne z wiążącym prawem międzynarodowym i prawem unijnym”.

W uzasadnieniu wnoszący petycję podkreślili, że w świetle zaproponowanego w petycji rozwiązania, z praw wyborczych w wyborach do Parlamentu Europejskiego będą mogły korzystać wszystkie osoby ubezwłasnowolnione.

STAN PRAWNY:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) w art. 62 ust. 1 stanowi, że obywatel polski ma prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat.

Jednocześnie w art. 61 ust. 2 zastrzeżono, że prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania nie przysługuje osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądowym są ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo wyborczych.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2019 r. poz. 684) w art. 10 § 1 przyznaje prawo wybierania (czynne prawo wyborcze):

1) w wyborach do Sejmu i do Senatu oraz w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej - obywatelowi polskiemu, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat;

2) w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – obywatelowi polskiemu, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat oraz obywatelowi Unii Europejskiej niebędącemu obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

3) w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego:

a) rady gminy - obywatelowi polskiemu oraz obywatelowi Unii Europejskiej niebędącemu obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na obszarze tej gminy,

b) rady powiatu i sejmiku województwa - obywatelowi polskiemu, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na obszarze, odpowiednio, tego powiatu i województwa;

4) w wyborach wójta w danej gminie - osoba mająca prawo wybierania do rady tej gminy.

Nie mają prawa wybierania (art. 10 § 2) osoby pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu; pozbawione praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu; ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) w art. 14 („Zakaz dyskryminacji”) stanowi, że korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak: płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

Protokół Nr 1 i Nr 4 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 20 marca 1952 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175/1 ze zm.) w art. 3 zatytułowanym „Prawo do wolnych wyborów” zawiera zobowiązanie układających się stron do organizowania w rozsądnych odstępach czasu wolnych wyborów, opartych na tajnym głosowaniu, w warunkach zapewniających swobodę wyrażania opinii ludności w wyborze ciała ustawodawczego.

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169 ze zm.) w art. 29 stanowi, że państwa strony zagwarantują osobom

niepełnosprawnym prawa polityczne i możliwość korzystania z nich, na zasadzie równości z innymi osobami oraz zobowiązują się do:

a) zapewnienia, że osoby niepełnosprawne będą mogły efektywnie i w pełni uczestniczyć w życiu politycznym i publicznym, na zasadzie równości z innymi osobami, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli, włączając w to prawo i możliwość korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego, między innymi poprzez:

(i) zapewnienie, że tryb głosowania oraz stosowane w związku z nim urządzenia i materiały będą odpowiednie, dostępne i łatwe do zrozumienia i zastosowania,

(ii) ochronę praw osób niepełnosprawnych do tajnego głosowania w wyborach i referendach publicznych bez zastraszania, a także do kandydowania w wyborach, efektywnego sprawowania urzędu i pełnienia wszelkich funkcji publicznych na wszystkich szczeblach rządzenia, ułatwianie korzystania ze wspomagających i nowych technologii tam, gdzie to właściwe,

(iii) gwarancje swobody wyrażania woli przez osoby niepełnosprawne występujące jako wyborcy i w tym celu, tam gdzie to konieczne, zezwalanie osobom niepełnosprawnym na ich życzenie, na korzystanie z pomocy w głosowaniu ze strony wybranej przez nie osoby;

b) aktywnego promowania środowiska, w którym osoby niepełnosprawne będą mogły efektywnie i w pełni uczestniczyć w kierowaniu sprawami publicznymi, bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi osobami (...).

DZIAŁANIA POWIĄZANE:

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 31 maja 2004 r. sygn. akt K 15/04 wskazał, że „sposób legitymizowania organów Unii Europejskiej nie należy do materii polskiej Konstytucji, lecz do materii prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego realizującego zasady Unii w sferze jurysdykcji Państwa Polskiego”.

Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Andrzeja Dudy Prezydenta RP w piśmie (VII.602.14.2014.JZ) z 7 października 2015 r. z prośbą o rozważenie możliwości zainicjowania zmian legislacyjnych, w tym w art. 62 ust. 2 Konstytucji RP, mających na celu rozwiązanie problemu praw wyborczych osób ubezwłasnowolnionych w Polsce.

Rzecznik Praw Obywatelskich w 2017 i 2018 roku występował do Ministra Sprawiedliwości z postulatami zniesienia instytucji ubezwłasnowolnienia i zastąpienia jej systemem wspierania decyzji. Resort potwierdził, że zmiany w tym zakresie są konieczne. Jednak, z uwagi na inne priorytetowe projekty realizowane w Ministerstwie, nie podjęto

wówczas prac legislacyjnych w proponowanym kierunku.

Rzecznik ponownie (19 kwietnia 2019 r.) zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z zapytaniem czy wypracowane zostały rozwiązania nad zniesieniem instytucji ubezwłasnowolnienia. Resort w odpowiedzi z 7 maja 2019 r. poinformował, że trwają prace analityczne w zakresie proponowanej reformy, które mają charakter wewnętrzny.

Rekomendacje Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami dla Polski (wrzesień 2018 r.) w sprawie sposobu wykonywania Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Wśród najważniejszych z nich, znalazły się zalecenia m.in.:

– przyjęcia kompleksowej, ogólnokrajowej strategii i planu działania na rzecz wdrożenia postanowień Konwencji, przy szerokim udziale organizacji osób niepełnosprawnych i dla zapewnienia częściowej zmiany dotychczasowego modelu opartego na opiece na rzecz modelu opartego na prawach człowieka;

– odejście od terminologii „upośledzenie umysłowe”, „niezdolność do pracy”, „niezdolność do pełnienia ról społecznych” lub „zależność lub brak zdolności do autonomii” i zastąpienie jej terminologią w pełni szanującą godność osób z niepełnosprawnościami;

– uchylenie przepisów dopuszczających ubezwłasnowolnienie osób z niepełnosprawnościami, a przez to pozbawienie zdolności do czynności prawnych oraz ustanowienie mechanizmów wspierania podejmowania decyzji, które szanują autonomię i wolę danej osoby.

W Senacie IX kadencji rozpatrywana była petycja indywidualna (P9-07/18) z dnia 8 lutego 2018 r. w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej dotyczącej zmiany ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny oraz ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, w zakresie zniesienia instytucji ubezwłasnowolnienia.

Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji rozpatrzyła petycję na dwóch posiedzeniach, w dniach 7 czerwca i 4 października 2018 r. W obradach Komisji uczestniczyli przedstawiciele Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Do Komisji wpłynęły pisemne opinie Rzecznika Praw Obywatelskich, Ministerstwa Sprawiedliwości i Polskiego Towarzystwa Psychicznego.

Przedstawicielka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, podniosła problem rosnącej liczby osób ubezwłasnowolnionych, wskazała na potrzebę zniesienia tej instytucji, a w to miejsce wprowadzenia systemu wspierania w podejmowaniu decyzji dla osób, u których istnieje taka potrzeba. W dyskusji wskazano także na potrzebę ewentualnego zaostrzenia reguł orzekania o ubezwłasnowolnieniu przez sądy. Komisja nie podjęła prac nad petycją.

INFORMACJE DODATKOWE:

Ubezważnowolnienie polega na pozbawieniu albo ograniczeniu przez sąd zdolności do czynności prawnych danej osoby z uwagi na jej chorobę lub problemy psychiczneⁱ.

Ubezważnowolnienie całkowite oznacza zupełne pozbawienie danej osoby zdolności do czynności prawnych. Taka osoba nie może zawrzeć małżeństwa, uznać ojcostwa, sprawować władzy rodzicielskiej, nawiązać stosunku pracy, sporządzić testamentu, nie ma czynnego i biernego prawa wyborczego. We wszystkich sferach życia, poza drobnymi czynnościami życia codziennego, osobę ubezważnowolnioną całkowicie zastępuje opiekun.

Osoba z orzeczonym ubezważnowolnieniem częściowym, może samodzielnie rozporządzać swoim zarobkiem oraz przedmiotami oddanymi do jej swobodnego użytku, jednak podejmowanie czynności prawnych wymaga zgody kuratora.

W Polsce od kilku lat toczy się dyskusja, czy instytucja ubezważnowolnienia głęboko ingerująca w prawa człowieka i obywatela, powinna być częścią systemu prawnego. Kolejni rzecznicy praw obywatelskich proponowali odejście od tego rozwiązania prawnego i zastąpienie systemem wspieranego podejmowania decyzji. Identyczne postulaty wyrażają środowiska osób z niepełnosprawnościami.

Zgodnie z Kodeksem wyborczym, osoby ubezważnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu są pozbawione prawa wybierania. Regulacja ta odnosi się do wszystkich rodzajów wyborów: do Sejmu i Senatu, Prezydenta RP, do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, wójta w danej gminie oraz do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Natomiast zakaz prawa wybierania, zawarty w art. 62 ustawy zasadniczej, nie ma zastosowania do wyborów do Parlamentu Europejskiego. Zatem ewentualne ustawowe rozszerzenie kręgu osób korzystających z praw wyborczych o osoby ubezważnowolnione, jedynie w wyborach do Parlamentu Europejskiego, nie będzie pozostawało w sprzeczności z Konstytucją.

OPRACOWAŁA

Marzena Krysiak

WICEDYREKTOR

Danuta Antoszkiewicz

ⁱ W załączeniu dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości pozyskane za pośrednictwem sprawozdań w sprawach cywilnych w sądach okręgowych (I instancja) oraz w sądach apelacyjnych (II instancja) w latach 2004-2018.